

A Vörös-tenger körülhajózása Alexandriától Indiáig

„Hajózni kell, élni nem kell!” – kiáltotta Gnaeus Pompeius Plutarchos leírása szerint, amikor a heves szélviharban a gabonaszállító hajók kapitányai vonakodtak elindulni. Márpedig Rómának égetően szüksége volt gabonára, hiszen a várost éhínség fenyegette. A tengeri kereskedelem igen fontos szerepet játszott a római birodalom gazdasági életében, s a mindennapi élethez szükséges gabonán kívül egyre bővült a behozott áruk köre, különösen azután, hogy Kis-Ázsia, Szíria és Egyiptom meghódításával Róma kapcsolatba került a Kelettel, s így a császárság első két évszázada a keleti kereskedelem fellendülésének időszaka volt. Megnőtt az igény a különleges fűszerek, illatszerek, drágakövek és egyéb luxuscikkek iránt. Augustus ugyan minden erejével azon volt, hogy megőrizze az ősi erényeket, de a korszellem ellen nem sokat tehetett. Az id. Plinius a Kr. u. 1. század közepén arról panaszkodott, hogy évente körülbelül 50 millió sestertius áramlik Indiába az onnan hozott árukért.¹

A rómaiak a punoktól, illetve a görögöktől tanulták meg a hajóépítés fortélyait, s először főleg hadihajókat építettek, melyeket evezősök működtettek, de kedvező szél esetén a vitorlákat is felhúzták, a kereskedelmi hajók viszont szinte kizárólag vitorlások voltak. Augustus uralkodásától kezdve egyre nagyobb hajókat építettek a gabonaszállítások lebonyolítására, átlagosan 7–800 tonnásak lehettek, és utasokat is szállítottak. (Egy ilyen vitte Pál apostolt is fogolyként Rómába). A partmenti szállításra használt hajók kisebbek voltak, mintegy 100–200 tonnásak.

Az egyiptomi gabonaszállító hajók és általában az értékesebb rakományok nem Róma kikötőjébe, Ostiába érkeztek, mert az a Tiberis iszaposodása miatt veszélyes volt a kereskedelmi hajók számára, hanem Puteoliba. Itt Augustus császár hatalmas raktárakat is építtetett. Puteoli volt tehát a célállomása az alexandriai és szíriai hajórakományoknak, s egyben fontos elosztóhely a provinciákba irányuló kereskedelem számára.²

¹ Naturalis historia. VI. 101.

² A keleti kereskedelemre vonatkozó szakirodalom igen gazdag. Az egyik legfontosabb és sokat idézett mű Warmington, E. H.: *The commerce between the Roman Empire and India*, mely először 1928-ban jelent meg. A jegyzetekben szereplő lapszámok az indiai kiadásból származnak. Delhi, 1974. (a továbbiakban: Warmington). Az újabb irodalomról is tájékoztat Raschke, M.: *New studies in Roman commerce with the East*. In: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*. II. 9. 2. Berlin, 1978. 604–1361. Az ókori hajótípusokról ad áttekintést Höckmann, Olaf: *Antike Seefahrt*. München, 1985., illetve Lionel Casson egyik legújabb könyve, *Ships and seafaring in ancient times*. London, 1994. A speciális indiai hajótípusokkal foglalkozik Dieter Schlingloff: *Indische Seefahrt in römischer Zeit* című tanulmányában. In: *Zur geschichtlichen Bedeutung der frühen Seefahrt. Kolloquien zur Allgemeinen und Vergleichenden Archäologie*. Bd. 2. München, 1982. 51–85., illetve Gopal, Lallanji: *Art of shipbuilding and navigation in Ancient India*. Journal of Indian History. 1962. 40. 313–327. Érdekes és egyedülálló adalék az indiai kereskedelemhez az a néhány éve a bécsi papiruszgyűjteményből előkerült, a Kr. u. 2. századra datált töredék, amely két hajós

Róma keleti kereskedelmében Alexandriának különösen nagy szerep jutott. A kereskedők a városból a csatornán keresztül elhajóztak a Nílus kanobisi ágához, majd azon dél felé körülbelül 11 nap múlva elérték Kaenopolisig (Kenah) és Koptosig (Keft). E két városból árujukat tevekaravánon vitték tovább a Vörös-tenger partjára, a Kaenopolistól 6–7 napi útra levő Myos–Hormosba, vagy pedig a Koptostól 12 napi járásra levő Berenikébe. Maguk a rómaiak ritkán merészkedtek tovább Kis-Ázsiánál, fő kereskedelmi bázisuk Alexandria maradt. A város élénk kereskedelméről a Kr. e. 1. századi Strabón a következőket írta: „A város gazdagságának fő oka abban rejlik, hogy egész Egyiptomban ez az egyetlen hely, amely mindkét szempontból kedvező helyzetben van, egyrészt jó kikötője miatt a tengeri, másrészt a szárazföldi kereskedelem szempontjából, mert a folyó mindent kényelmesen szállít és gyűjt össze olyan helyre, amely a lakott földnek a legnagyobb kereskedelmi piaca ... Azelőtt 20 hajó sem mert az Arab-öblön átvitorlázni, hogy a szorosokon túljusson, most pedig nagy hajóhadakat küldenek Indiáig és az aithiopiai hegyfokig, s onnan a legértékesebb árukat hozzák Egyiptomba, innen meg tovább küldik más vidékekre, úgyhogy kétszeres vám folyik be: a behozatali és a kiviteli; a nagy értékű áruknak a vámjuk is nagy. Azonkívül egyedárúsító szerepe is van, mert úgyszólván Alexandria az egyedüli lerakódó helye az ilyen áruknak, s csak onnan szállítják azokat külföldre.”⁸

A keleti luxuscikkek egyre több vásárlóra találtak a római birodalomban. Közvetlen kapcsolat Róma és India között csak Augustus uralkodása idején jött létre, jöllehet a hellenisztikus államok és India között gyakori volt a követjárás. A Kr. e. 4. század végén Seleukos Nikator Megasthenést küldte Csandraguptához, illetve Deimachost Binduszarához, Csandragupta fiához és utódjához. Indiából is érkeztek követek a Kr. e. 3. században Asóka megbízásából Szíriába és Egyiptomba.

A fényűzést kedvelő rómaiak Pompeius hadjárata révén ismerkedtek meg az indiai árukkal, de csak néhány évtizeddel később, az actiumi csata után (Kr. e. 31) kerültek közelebbi kapcsolatba a keleti fényűzéssel, hiszen Kleopátra udvarában nagyon kedveltek voltak az indiai luxuscikkek. A császárkor kezdetén az indiai árukért a rómaiak nem tudtak cserébe árut küldeni, pénzzel fizettek értük. A legkorábbi római pénzek – néhány köztársaságkori – kizárólag Észak-Indiában kerültek elő, a kusánok idejéből, akik a római aranypénzeket alakították át saját fizetőeszközükké. A császárkorban egyre nagyobb mennyiségben áradt a pénz Indiába, igen sok arany és ezüst érme került elő a tamil királyságokból Augustus és Tiberius képmásával. Tiberius mérsékelni akarta a keleti selymek és drágakövek használatát és behozatalát; panaszának jogosságát igazolják a pénzleletek is, a Dél- és Nyugat-Indiában talált Tiberius-kori pénzek száma meghaladja az ezret, míg Augustus korából mindössze félszáz került elő.

Eznek a kereskedelemnek a legfontosabb korabeli dokumentuma egy görög mű: A Vörös-tenger körülhajózása (Periplus rés Erythras Thalassés). De itt nem csupán

közi megegyezést tartalmaz. Indiában, Musirisban kötötték, s rögzítette a szállítás feltételeit egészen Alexandriáig. A papirusz egyik oldalán van maga a szerződés, a másikon pedig a szállított áruk egy része. Közlte: Harrauer, H. –Sijpesteijn, P.: *Ein neues Dokument zu Roms Indienhandel*, P. Vindob. G. 40822. In: *Anzeiger der Österreichischen Akademie der Wiss. phil.-hist. Kl.* 122. 1985, 124–155.

⁸ *Geographika*. Fordította Földy József. Budapest, 1977. XVII. 1. 13.

a mai földrajzi fogalmaink szerinti Vörös-tengerről van szó, hanem ennek ókori, tágabb értelmezéséről, melybe bele tartozott a mai Indiai-óceán jelentős része, az Arab-tenger és a Perzsa-öböl is. A mű a maga nemében egyedülálló, hiszen valójában nem a szó klasszikus értelmében vett útleírás, hanem egy kereskedő pontos útmutatása a távoli Indiáig vezető hajóutakról. A görög szöveg nyomtatásban alig több húsz oldalnál, s 66 fejezetre van osztva. Az 1–18. fejezetekben az egyiptomi Myos Hormosból kiindulva végigvezet a Vörös-tenger nyugati partján, majd Afrika keleti szegélyén dél felé. A másik útvonal (19–37. fejezet) a Vörös-tenger keleti partját mutatja be Leuké Kómétól Arábia nyugati és déli partja mentén, egészen a Perzsa-öböl mellett fekvő Ománáig, illetve a 38. fejezettől elvezet az Indus torkolatvidékének fontos kereskedőhelyén, Barbarikonon át, végig India nyugati partján, leírva a többi fontos kikötőt, majd az indiai szubkontinens legdélibb pontjától észak felé fordulva rövidebben számba veszi a keleti part kereskedő helyeit is, észak felé haladva a Gangesz torkolatáig, illetve onnan a távoli Kína felé tekintve. Beszámol a hajóutak közbeeső állomásairól, a fontosabb településekről, a szállított árukról, s az egyes helyi jellegzetességekről – kézikönyv ez tehát mindazoknak, akik kereskedni óhajtottak a távoli vizeken.

A mű egyetlen kéziratban maradt fenn, mely a heidelbergi Universitäts Bibliothekben található: ez a 10. század elejére datált, pergamenre írt Codex Palatinus Graecus 398. A Periplus a 40v–54v levélen olvasható. A másoló sokat küszködhetett a szöveggel, két helyen üresen hagyott hellyel jelezte a másolt szövegben tapasztalt hiányt,⁴ másutt pedig igyekezett a számára érthetetlen szavakat korrigálni, sőt egy másik kéz is több helyen belejavított. A téma jellegéből adódóan igen sok ritka termék- és helynév olvasható a műben, s ezek a későbbi másolóknak nagy fejtörést okozhattak. Ismerünk egy másik kéziratot is, mely a 14–15. századból való, s a British Libraryben található.⁵ Valószínű, hogy ennek a kéziratnak egy része az Athosz hegyi kolostorból származik, de mivel hibái megegyeznek a heidelbergiével, leginkább egy arról készült másolatnak látszik, vagy egy közös, azóta elveszett kéziraatra mennek vissza.

A mű keletkezésének idejéről évtizedeken át heves vita folyt, s Kr. u. 30-tól 230-ig különböző időpontok kerültek szóba. A kérdés eldöntéséhez nincs más segédlet, csak maga a szöveg. Jelen pillanatban úgy látszik, hogy a Kr. u. első század második fele a legvalószínűbb datálás. A 19. fejezetben ugyanis szó van egy bizonyos nabateus királyról, Malichasról, aki akkortájt Petrában uralkodott. Feliratok alapján viszont bizonyosra vehető, hogy itt II. Malichasról van szó, aki Kr. u. 40 és 70 között uralkodott. A mű datálását Albrecht Dihle tisztázta a legelfogadhatóbban.⁶

A szerző személyének megállapításához sincs más forrásunk, mint műve. Egyiptomi görögnek kellett lennie, ennek számos bizonyítéka olvasható a szövegben, például a 29. fejezetben a dél-arábiai tömjéntermő fákról így ír: „sem nem terebélyesek, sem nem magasak, s a kergükön megszilárdult tömjén található ugyanúgy, mint nálunk Egyiptomban bizonyos fák, melyek gumit könnyeznek.”

⁴ 2.11; 58. 14.

⁵ Jelzete: Add. Mss 19391. A Periplus a 9r–12r levélen.

⁶ *Umstrittene Daten. Untersuchungen zum Auftreten der Griechen am Roten Meer.* Köln, 1965.

Egyiptomi származására utal az is, hogy a hajók indulására javasolt idő latin hónapnevei mellett mindig megadja az egyiptomi megfelelőjét is, például a 6. fejezetben: január – Tybi, szeptember – Thoth. Foglalkozását tekintve pedig minden kétséget kizáróan kereskedő volt. A számos egyéb görög útleírás – utalhatunk itt a Földközi- és Fekete-tengert leíró Skylax művére (Kr. e. 4. század) vagy Arrianosnak a Fekete-tenger partvidékét bemutató munkájára (Kr. u. 2. sz.) – elsősorban hajósoknak szólt, míg az anonym alexandriai szerző műve főleg a kereskedőknek közöl fontos információkat: mely időpontokban kell útrakelni, hol vannak a horgonyzásra, kikötésre alkalmas partszakaszok, védett öblök, kik az adott terület helyi uralkodói, jóindulatukat milyen ajándékokkal lehet megnyerni, milyen árucikkeket érdemes egy adott területre szállítani, s melyek az ott vásárolható portékák, milyen azok minősége; időnként beszámol érdekességekről is, az ott lakó népek karakteréről, külleméről, különös szokásaikról.

A Periplus nyomtatásban először 1533-ban jelent meg, Sigismundus Gelenius szöveggondozásában, de mint ahogy ez még sokáig szokásos volt, nem anonym műként, hanem a hasonló téma és cím miatt Arrianos neve alatt.⁷ A szöveg reménytelenül hibás, de mégis közel 300 évig ez szolgált az újabb kiadások alapjául, mivel a 10. századi heidelbergi kéziratot a harminc éves háború alatt Rómába vitték, Napóleon uralomra jutásakor pedig Párizsba, s csak 1816-ban került vissza Heidelbergbe, s addig a kutatás szem elől veszítette. A 16. századi első kiadást több követte, latin és olasz fordításban is, különböző gyűjteményes munkákban. A 17. és 18. században is több görög, illetve latin kiadása volt; angol fordítását, a szöveg helyenkénti javításával William Vincent készítette s adta ki 1807-ben Londonban, kétnyelvű kiadásban, hosszú bevezető tanulmánnyal.⁸ Újabb előrelépést jelentett Carl Müller görög – latin nyelvű kiadása 1855-ben, mely már az újra fellelt heidelbergi szöveg alapján javasolta a szükséges korrekciókat.⁹ Szövegkritikai módosításait több későbbi kiadás vette át, így részben a J. W. McCrindle-féle, kommentált angol fordítás, melynek külön értéke, hogy sok indiai vonatkozást pontosított.¹⁰ 1883-ban Lipcsében jelent meg B. Fabricius görög – német kétnyelvű kiadása, lényegében a Müller-féle szöveget véve alapul, de újabb korrekciókkal, és számos kultúrtörténeti jegyzettel.¹¹ Ugyancsak a Müller által javított szöveget vette alapul Wilfred H. Schoff angol nyelvű fordítása, mely 1912-ben jelent meg bőséges annotációval, illusztrációkkal.¹² De a számos szövegjavítás továbbra sem elégítette ki a témával foglalkozókat. Végül 1927-ben Hjalmar Frisk készítette el az azóta is legjobbnak látszó, emendált szövegkiadást.¹³ Túl szép lenne azt hinni, hogy ezzel minden probléma megoldódott. Továbbra is maradtak problémás olvasatok, nehéz, szinte

⁷ Basel, 1533, Frobenius.

⁸ Vincent, W.: *The commerce and navigation of the ancients in the Indian Ocean. II. The Periplus of the Erythraean Sea*. London, 1807.

⁹ Müller, C. In: *Geographi Graeci Minores*. Vol. I. Paris, 1855. XCV–CXI és 257–305.

¹⁰ McCrindle, J. W.: *The commerce and navigation of the Erythraean Sea*. Calcutta, 1879.

¹¹ Fabricius, B.: *Der Periplus des Erythräischen Meeres von einem Unbekannten*. Leipzig, 1883.

¹² Schoff, W. H.: *The Periplus of the Erythraean Sea*. London – New York, 1912.

¹³ *Le Périphe de la mer Érythrée*. Göteborg, 1927.

megfejtethetlen szövegrészek, a sok hapax legomenon, az olykor rejtélyes árucikkek, pontosan nem lokalizálható földrajzi nevek. Frisk szövegét alapul véve készítette el G. W. B. Huntingford a *Periplus* újabb angol fordítását, hatalmas jegyzetanyaggal, mutatókkal és több tanulmánnyal. A fordító évtizedeken át dolgozott a szövegen, s mivel 1920-tól sok éven át Kelet-Afrikában élt, így a térség régészeti anyagát is szembesíthette a *Periplus* adataival.¹⁴ Ám távol a nagy könyvtárak kínálta lehetőségektől nem vehette figyelembe a közben megjelent szövegjavításokat, módosítási javaslatokat, így munkája sok kritikai észrevételt eredményezett. Ugyancsak évtizedekig foglalkozott a szöveggel Lionel Casson, a New York University professzora, akinek számos részlettanulmánya után 1989-ben jelent meg a korábbi kiadásokat felhasználó, újabb korrekciókat tartalmazó szövegkiadása, alapos bevezetővel, angol fordítással és bőséges kommentárral.¹⁵

Magyar fordításunk a Frisk-féle szövegkiadás alapján készült, figyelembe véve az újabb szövegkritikai módosításokat, illetve a mű kultúrtörténeti vonatkozásait érintő munkákat. A jegyzetekben főleg L. Casson munkáira támaszkodtunk.

1. Az Erythraei-tenger kijelölt horgonyzóhelyei és a partjai mentén levő kereskedelmi kikötők közül az első az egyiptomi Myos Hormos,¹⁶ továbbhajózva pedig, 1800 stadionnyira,¹⁷ a jobb oldalon található Bereniké.¹⁸ Mindkét kikötő Egyiptom szélén található s az Erythraei-tenger öblei.

2. E jobb oldali területek közül a közvetlenül Bereniké mögött levő a barbároké. A tengerpart mentén, a keskeny részekben szétszórta felépített kunyhóikban laknak az ichthyophagosok, a szárazföld belsejében levő rész pedig a barbároké, a mögöttük levők az agriophagosoké és a moschophagosoké, akik törzsfői irányítás alatt állnak.¹⁹ Mögöttük, még beljebb a szárazföldön, nyugati irányban van a Meroé-nak nevezett metropolis.²⁰

3. A moschophagosokon túl, a tengerparton, mintegy négyezer stadionnyi távolságra van egy kicsiny kereskedőhely, az ún. Ptolemais Thérón, ahonnan a Ptolemaiosok idején a királyi vadászok útrakeltek.²¹ A kereskedőhelyen található valódi teknőcpáncél, kevés

¹⁴ Huntingford, G.: *The Periplus of the Erythraean Sea*. London, 1980.

¹⁵ Casson, Lionel: *The Periplus Maris Erythraei*. New York, 1989. (a továbbiakban: Casson 1989.)

¹⁶ Myos Hormos – azonosítására több lehetőség is felmerült. A legvalószínűbb a modern Abu Shar, mely Suezetől mintegy 480 km-nyire délre fekszik.

¹⁷ stadion – koronként és területenként eltérő hosszúságot jelölt: egy olympiai stadion = 192 m, az aiginai-attikai = 164 m, a római = 185 m, a Kr. e. 3–2. századi Eratosthenés-féle = 161 m. A *Periplus* szerzője leginkább ezt használhatta.

¹⁸ Bereniké – több város is létezett ezen a néven, itt arról van szó, amelyet II. Ptolemeios Philadelphos (Kr. e. 308–246) alapított a Vörös-tenger partján anyja tiszteletére, a mai Ras Banas közelében.

¹⁹ barbárok – nomád pásztornépesség, valószínűleg a berbereket jelenti; ichthyophagosok = halevők, agriophagosok = vadevők, moschophagosok = növényi hajtásokat evők.

²⁰ A szöveg itt hiányos és rekonstruált. Meroé – egykor virágzó város a Nílus mentén, mintegy 205 km-rel északra a mai Kartumtól.

²¹ Ptolemais Thérón = Vadászatok Ptolemaiosza. Ez a hely a régészeti feltárások alapján leginkább a mai Aqíqkal azonosítható, mely 3500 stadionnyira van a moschophagosok területétől. A települést Ptolemaios Philadelphos alapította.

szárazföldi teknős, valamint egy fehérés színű, kisebb páncélzatú is.²² Néha még kevés elefántcsont²³ is lehet itt bukkanni, ami az adulisihoz hasonló. A helységnek nincsen kikötője, és csupán kisebb csónakok számára jelent biztos révet.

4. Mintegy háromezer stadionnyira Ptolemaiosz Théróntól van a törvénnyel korlátozott kereskedőhely, Adulis, ami egy dél felé nyúló mély öböl mentén terül el, amellyel szemközt egy Oreinének nevezett sziget fekszik, az öböl legbelső pontjától a nyílt tengerig mintegy kétszáz stadionnyira, mindkét oldalról a szárazföldtől szegélyezve. A szárazföld felőli rajtaütések miatt manapság itt horgonyoznak az errefelé tartó hajók. Egykor ugyanis az öböl legkülső szegélyén vetettek horgonyt, a Didórosnak nevezett szigetenél, amely a szárazföld közelében terül el, ahová egy gyalogos átjáró vezet, amelyen keresztül a szárazföldön lakó barbárok megtámadták a szigetet. Az Oreinéval szemben levő szárazföldön, mintegy húsz stadionnyira a tengertől van Adulis, a közepes méretű falu, ahonnan három napi útra van a szárazföld bekegyében levő város, Koloé, az első elefántcsontpiac,²⁴ ettől további öt napi útra van az Axomitésnek nevezett metropolis, ide hozzák a Níluson túlról, a Kyéncionnak nevezett területről az összes elefántcsontot, majd innen tovább viszik Adulisba. Mert valamennyi leölt elefánt és orrszarvú a feljebb levő helyeken legelészett korábban, kivételesen ritkán láthatók csak a tengerparti területen, Adulis környékén. Ezzel a kereskedőhellyel szemben, a tengeren, jobbra, számos egyéb kicsiny, homokos sziget is van, Alalaiounak nevezik őket, teknősbékák élnek rajtuk, melyeket az ichthyophagosok a kereskedőhelyre visznek²⁵

5. Innen mintegy 800 stadionnyira egy másik, igen mély öböl található, melynek szájánál, jobb oldalon, egy nagy homokpadka hordódott össze, ennek mélyében obsidiánkő

²² teknőcpáncél – a Periplus egyik legfontosabb árucikke. Az ókori görögök és rómaiak a teknős több fajtáját ismerték és használták különféle célokra, a nagyobbakból székeket továbbá kereteket és egyéb bútorkok intarziáit készítettek, a kisebbekből gyűrűket, bronzokat, fésűket faragtak.

²³ elefántcsont – Egyiptomban már a 6. dinasztiától (Kr. e. 2600 körül) fontos kereskedelmi árucikk volt az elejtett elefántok agyara. Az elefántokat egyébként nem csupán ezért kedvelték, hanem élve elfogva, majd idomítva a ptolemeioszi hadseregben is használták.

²⁴ Adulis – a Vörös-tenger nyugati partjának legfontosabb kikötője, kereskedelmi központja volt, Etiópia kereskedelmének legnagyobb része rajta ment keresztül. Bár évszázadokon át virágzó település volt, azonosítása rendkívül nehéznek bizonyult. Lionel Casson éppen a Periplus alapján, egybevetve a régészeti leletekkel, határozta meg a város egykori helyét. (*The location of Adulis*. In: *Coins, culture and history in the ancient world. Numismatic and other studies in honor of Bluma L. Trel*. Edited by L. Casson and M. Price. Detroit, Mich. 1981.) – Eszerint Adulis a modern Massava. A dél felé nyúló öböl a Zula-öböl. Oreiné (jelentése: hegyes) – a modern Dissei-sziget; Didóros-sziget a mai Taulud; Koloé a mai Kohaito.

²⁵ Axomités – az axumi királyságra vonatkozó legrégebbi utalás. Axum az ősi etióp királyság fővárosa, melynek kultúrájába dél-arábiai semita elemek is keveredtek. A német Axum-expedíció tárta föl az egykor virágzó várost, templomokat, palotákat, síremlékeket és hatalmas sztéléket. A város az India és Egyiptom közti kereskedelmi útvonal fontos pontja volt. A 4. században vette fel a keresztiséget, és az iszlám hódítás után is, mind a mai napig az etióp keresztények szent helye. Kyéncion azonosítása vitatott – leginkább Kohain vidéke a Baraka folyó mentén levő területtel azonos. Alalaiu szigetek – a modern Dahlak-szigetek.

halmozódott fel, amelynek ez az egyedüli lelőhelye.²⁶ Ennek a területnek a királya a moschophagosoktól egészen a többi barbár területig, Zóskalés, aki életvitelében fukar, s mindig többre vágyik, egyéb vonatkozásban viszont nemeslelkű, s járatos a görög nyelv ismeretében is.²⁷

6. Ezekre a helyekre az alábbiakat viszik be: ványolatlan, barbár ruhákat, melyeket Egyiptomban készítettek, Arsinoéból való, hosszú ruhákat, nem eredeti, hanem festett köpenyeket, lenkendőket, kétszeresen szegett holmikat,²⁸ sokféle üvegárut, murrhinát, amit Diospolisban állítottak elő,²⁹ bronzot, amelyet ékszerkészítésre és feldarabolva pénzként használnak fel, mézréz edényeket, melyeket főzéshez használnak, valamint feldarabolva egyes asszonyoknak kar- és lábperecet készítenek belőle,³⁰ továbbá vasat, amit az elefántok és más vadállat ellen lándzsahegyként használnak, illetve a háborúzásban. Ugyancsak szállíthatók ide kis bárdok, ácszekercék, török, nagy, kerek, réz íróedények, valamint egy kevés, római denarius az ott élő idegeneknek, továbbá laodikeiai³¹ és itáliai bor kis mennyiségben és egy kevés olívaolaj. A királynak a helyi mérték szerint megmunkált ezüst és aranytárgyakat, ruhafélékből köpenyeket és kaunakait, egyszerűeket és nem nagy értékűt.³² Ugyanígy Ariaké belső részéről³³ indiai vasat és acélt, indiai, szélesebb pamut ruhaneműt, az ún. monachét és sagmatogénét, öveket, kaunakait és molochinont, egy kevés

²⁶ Az öböl a mai Howakil-öböl. Az obszidiánról az id. Plinius említi (*Nat. hist.* XXXVI.67), hogy az etióp obszidián sötét színű, egyébként viszont áttetsző. Ékszereket, szobrokat és fogadalmi tárgyakat készítettek belőle. Henry Salt a szövegben megjelölt helyen még a múlt század elején is tömegével talált nagyméretű obszidiánt. (*A voyage into Abyssinia*. London, 1814. 192.)

²⁷ Zóskalés – egyes kommentátorok szerint az etióp Za Hakale, axumi uralkodóval azonos, mások szerint egy helyi törzsfő, de ennek ellentmond a szövegben szereplő basileuei ige, melynek jelentése: királyként uralkodik, ellentétben a törzsfők megjelölésére használt tyrannos főnévvel. Casson valószínűnek tartja, hogy itt egy önálló, adulisi királyról van szó, aki a hosszan elnyúló tengerparti részen uralkodott. Casson 1989. 109–110.

²⁸ A ruhaneműk pontos azonosítása ugyancsak sok problémát vetett fel. L. Casson kutatási eredményei meggyőzőnek látszanak, ld. erről *Greek and Roman clothing: some technical terms*. Glotta, 1984. LXI. Bd. 193–207. (a továbbiakban: Casson 1984.) Illetve Casson 1989. 246–249. Arsinoé – a mai Szueznél; a várost nővéréről nevezte el Ptolemaios Philadelphos. Hosszú évszázadokon át ipari és kereskedelmi központ volt. Az Arsinoéból való hosszú ruhákat a görög szövegben a latinból (stolae) átvett stolai olvasható, mely eredetileg a római nők hosszú, ujjas ruháit jelölte, de itt inkább olyanokról van szó, melyeket a perzsák is viseltek.

²⁹ murrhina – az eredeti valószínűleg achátot jelölt, amiből az ókorban kelyheket, poharakat készítettek (v.ö. Plinius: *Nat. hist.* XXXIII.2.5; XXXVII. 2.7.), de az ún. vasa murrhina igen drága volt, itt sokkal inkább egy színezett üvegből készült utánzatról lehet szó, amit Föniciában és Egyiptomban készítettek. Diospolis – az ókori Théba, a mai Karnak.

³⁰ mézréz edények – homályos megnevezés, talán egy méz színű rézfajtára utal.

³¹ Laodikeia – a mai Ladikije, szíriai város. Az itt termelt bor messze földön híres volt.

³² kaunakai vagy gaunakai – vastag kabátot jelöl, melyet eredetileg a babiloniak viseltek, s valószínűleg báránypremből volt (a gaunaka is iráni eredetű szó), de használták az indiaiak, majd a rómaiak is, bár ezek már valószínűleg már gyapjúból szóttek voltak.

³³ Ariaké – az északnyugat-indiai Aryaka, vagyis az árják földje – a mai Kutch, Gujarat és Kathiawar vidéke.

pamut ruhát, lakk festéket.³⁴ Ezekről a vidékekről pedig a következőket exportálják: elefántcsontot, teknőcpáncélt, orrszarvúagyarat. Egyiptomból a legtöbb cikket erre a piacra januártól szeptemberig, vagyis a Tybitől Thotig terjedő időszakban viszik be. Egyiptomból a legmegfelelőbb szeptember táján távozni.

A mai értelemben vett Vörös-tengert elhagyva két út között választhatott a kereskedő, az egyik Afrika keleti partja mentén haladt dél felé, a másik pedig keleti irányban India partjaihoz. Az ismeretlen szerző végigvezet mindkét útvonalon, s így megismerhetjük a legkeresettebb árucikkeket is. A mai Etiópia területéről a már említett teknősbékán és elefántcsonton kívül orrszarvúagyarat is exportáltak, valamint fűszereket. A mai Észak-Szomália területéről (a Periplusban Malao, Mundu, Mosyllon, Opóné vidéke ez) a legfontosabb cikkek: a mirrha, a tömjén, a fahéj különböző fajtái, fűszerek, illatszerek és füstölők, elefántcsont, teknőcpáncél sőt rabszolgák is. Érdekes a bevitt áruk köre is: sokféle ruhanemű (különböző vastagságú és finomságú kaftánok stb.), üvegáruk, sárgaréz, de sok arany és ezüst pénz is áramlott Afrika keleti partjainak piacaira. Indiából pedig vasat, acélt, különféle vászonneműt és egyéb ruhaféleséget szállítottak ide. Lényegében tehát az afrikai partszakasz használati tárgyakra és javakra tartott igényt, nem pedig luxusra.

Afrika keleti partja mentén egészen a mai Dar es Salaamig írja le a szerző a jelentősebb kikitőket, a fontos árucikkeket, a területek politikai viszonyait. Az ettől délebbre levő területekről viszont nincsenek ismeretei, de azt tudja, hogy az óceán dél felé keveredik a nyugati tengerrel.

A másik útvonal a mai értelemben vett Vörös-tenger keleti partján és Arábia déli szegélyén halad egészen Indiáig. Eudaimón Arabia (a mai Aden) volt az a pont, ameddig az Indiából jövő kereskedők elmerészkedtek, illetve ez volt az Egyiptomból érkezőknek is a végállomása, mindaddig, amíg a görögök meg nem ismerték az indiai part felé fújó monszun kedvező széljárását. Dél-Arábia volt a fő tömjéntermő terület. A szerző bemutatja a vidék természeti adottságait, a lakosságot, a helyi kormányzás jellegzetességeit, a kereskedelem lehetőségeit.

India északnyugati partjának két fontos kikötője volt, az egyik az Indus torkolatvidékén fekvő Barbarikon (Barbariké néven is szerepel, s pontosan nem azonosítható) és az ettől délebbre fekvő Barygaza, ez a mai Bharuch (az angol Broach), a Narbada folyó partján. Ez utóbbi mindig fontos kikötőnek számított, hiszen a Selyem-út indiai végpontja is volt. A Periplus leírásából megtudjuk, hogy a városig nagyon nehéz elhajózni, mert egy öböl mélyén terül el, s a kereskedelmi hajókat a helyi királyi tengerészek kalauzolják jellegzetes vízi járműveikkel a veszélyes zátonyok között. Különösen érdekesek a Periplus Indiáról szóló fejezetei. Ezekből idézünk néhányat a továbbiakban.

³⁴ monaché és sagmatogéné – sokat vitatott, pontosan nem ismert ruhaféleség; molochinon – bizonytalan jelentésű szó, valószínűleg egy finomabb fajta pamut ruhaneműt jelöl. V.ö. Casson 1984.; lakk festék – egy csak Ázsiában előforduló fajtája kérgének gyantaszzerű leve. A lakk-gyantát porrá törve festékként használták, de indiai orvosi tankönyvekben a lakk-por és -olaj gyógyszerként is szerepel.

47. Barygaza mögött, a szárazföld belsejében több néptörzs lakik: az aratrioi, az arachusiaiak, a gandariaiak és a Proklais-beliek, ahol Bukephalos Alexandreia található.³⁵ Ezek fölött lakik a baktriaiak igen harcias népe, saját, helybeli királyuk uralma alatt.³⁶ Alexandros ezekről a területekről elindulva jutott el egészen a Gangeszig, de nem ért el Limyrikéig és Dél-Indiáig. Ezért van az, hogy Barygaza vidékén mind a mai napig használatban vannak olyan régi drachmák, amelyekre görög betűkkel vannak vésvé az Alexandros utáni uralkodók, Apollodotos és Menandros feliratai.³⁷

48. Ezen a vidéken, egy kissé keletebbre van egy Ozénénak nevezett város,³⁸ ahol régebben az uralkodói székhely is volt, ahonnan mindent, ami a vidék jólétéhez szükséges, Barygazaba szállítanak, így a nekünk szánt árucikkeket is, onízkövet, murrhinát, indiai finom pamutruhát és molochinont, továbbá meglehetősen sok közösleges pamutneműt. Ezen a vidéken keresztül hozzák az északi tájakról Proklais érintésével a nárdust, a Kattyburinét, a Patropapigét és a Kabalitét, és azt a nárdust, ami a szomszédos Skythiából való, továbbá kostost és bdelliumot.³⁹

³⁵ A szöveg itt több helyen is hiányos. Aratrioi – utalás Punjab lakosaira. Az arachusiaiak – Arachosia, a mai Afganisztán déli részének megfelelő terület lakosai. Gandariaiak – Gandhara lakosai – területileg a modern Peshawar és környéke az Indusig. Proklais, másik olvasata Poklais, a mai Charsadda, Ganghara egykori nyugati fővárosa, 25 mérföldnyire Peshawartól. Bukephalos Alexandreia – Ptolemaiosnál Bukephalé, melyet Nagy Sándor alapította kedves lova, Bukephalos emlékére – a mai Jhelum, Peshawartól 150 mérföldnyire délkeletre.

³⁶ A baktriaiak igen harcias népe – a szöveg itt is romlott, de minden valószínűség szerint a kusánokra utal, akiknek híres uralkodója volt I. és II. Kaniska, bár uralkodásuk pontos ideje állandó vita tárgya, de mindenesetre a Kr. u. 1–2. századra tehető. Ezzel összefüggésben Harmatta János a Periplus Kr. u. 160 utánra datálja, vö. *Der östliche Hintergrund der Partherkriege unter Marcus Aurelius*. Actes de la XIIe conférence internationale d'études classiques EIRENE, Cluj-Napoca, 2–7 octobre 1972. Bucuresti – Amsterdam, 1975. 445–447. Mások ezt a dátumot korábbra teszik.

³⁷ Nagy Sándor nem jutott el a Gangeszig, hanem csupán Gurdaspurig, ami nincs messze a mai Lahoretől. Limyriké nevét többen módosították volna Damirikére, Schoff (205) és H. Warmington 57., 167., továbbá Huntingford 116., így viszont Tamil Nadu-ra vonatkozna, s nem a valójában helytálló Malabár-partra. (ld. Casson 1989. 213–214.) Menandros, graeco-baktriai király Kr. e. 150 táján uralkodott, míg Apollodotos valószínűleg Kr. e. 115-től 95-ig uralkodott (ld. Narain, A. K.: *The Indo-Greeks*. Delhi, 1980. 65–69.) A Periplus idején tehát már 200 éve használták az említett drachmákat az említett királyok felirataival.

³⁸ Ozéné – a modern Ujjain. India hét szent városának egyike. Fontos buddhista kegyhely. A Periplus idején már nem volt többé főváros, hanem helyette Minnagara.

³⁹ nárdus – élő növény a Himálaja magasabb részeiről. A levelét gyógyászati olajok illatosító adalékul használták, a néphit hajnövesztő és feketítő hatást is tulajdonított neki. Plinius szerint (XII. 26.) a nárdus a legkedveltebb balsam volt a korabeli Rómában. A Kattyburinét a Patropapigé jelentése ismeretlen, a Kabalité talán a mai Kabullal hozható kapcsolatba; kostos – a szanszkrit kushtha szóból származik – egy főleg Kasmír völgyeiben élő, magas törzsű, élő növénynek a gyökere, melyet a gyakran említene az egyiptomi görög papiruszok is. Az apróra vágott gyökeret a rómaiak ételízesítőnek és illatszert alapanyagként használták; bdellium – egy Északnyugat-Indiában honos kicsiny fának (balsamodendron, illetve helyi nevén mukul) áttetsző, illatos gyantája. Orvosi és szakrális célokat szolgált. Plinius is említi (XII. 9.), hogy a legkiválóbb fajtája Baktriából származik.

49. Erre a piacra lehet szállítani bort, főleg itálieit, valamint laodikeit és arabiait,⁴⁰ ezenkívül rezet, önt és ölmot; korállt,⁴¹ topázt, mindenféle ruhaneműt, egyszerűt és nyomott mintásat, egy könyök széles, különféle szálakból szőtt öveket, storaxot, mézlótuszt, nyers üveget, arzénsulphidot, antimónport,⁴² arany és ezüst dénáriust, amit bizonyos haszonnal lehet átváltani a helyi pénzre, továbbá nem nagy értékű és nem is sok illatszert. Ilyen alkalmakkor a királynak értékes ezüst árut, zenész rabszolgákat és csinos lányokat szállítanak a háreme számára, finom bort, drága, díszetlen ruhákat és kiváló minőségű illatszert. Ezekről a helyekről szállítanak nárdust, kostost, bdelliumot, elefántcsontot, onixkövet, murrhinát, lykiont,⁴³ mindenféle pamut ruhaneműt, kínai selyem és molochinon ruhát, selyemfonalat, hosszú borsot,⁴⁴ és a más piachelyekről ide hozott cikkeket. Az Egyiptomból erre a kereskedőhelyre hajózóknak a július hónap körüli időszak, vagyis az Epiphi a legalkalmasabb az indulásra.

50. Barygaza után az összefüggő partszakasz egyenesen nyúlik északról dél felé, s éppen ezért hívják ezt a vidéket Dachinabadésnak, a dachanos jelentése ugyanis a helyi nyelven „dél”,⁴⁵ a mögötte, kelet felé, a szárazföld belsejében levő terület sok sivatagos vidéket, hatalmas hegyeket ölel fel, ahol megtalálható mindenféle vadállat: leopárdok, tigrisek,

⁴⁰ arabiai bor – valószínűleg az arabiai Muza (a modern Mocha) vidékéről.

⁴¹ korall – itt a Földközi-tengerben található piros korallról van szó, ami a rómaiak egyik fontos kiviteli cikke volt. Különösen nagy piaca volt Indiában és Kínában.

⁴² storax – fa illetve bokorszerű növény gyantája, melynek két fajtája van, a szilárd storax illetve styrax officinalis, melyet főképp füstölőszernek használtak, és a folyékony storax liquidambar orientalis, mely Egyiptomban és Kis-Ázsiában volt őshonos. Ez utóbbit gyógyszerként használták, főleg légcsőhurut ellen, és sokat szállítottak belőle Indiába sőt Kínába is; mézlótusz – vagy édes mézhere, melyet illatszernek és gyógyszerek készítésére használtak; nyers üveg – valójában félig kész üvegről van itt szó, kisebb, öntött üveg tömbökről, melyet megolvastva dolgoztak fel a kívánt formákra.; arzénsulphid – realgar – (görögül: sandaraké), festőanyagként és gyógyszerként használták. Dioskuridés szerint (5. 122) gyantával keverve és elégetve igen jó volt inhalálásra köhögés és asztma ellen; antimónpor – a görög, egyiptomi és indiai nők szemhéjfestékének fontos alapanyaga. De gyógyszerként is használták, tömjénnel és gyantával keverve hatásos volt bizonyos szembetegségek kezelésében is.

⁴³ onixkő – ékszereket (vésett gemmákat), csészéket, kisebb szobrokat készítettek belőle. V.ö. Warmington 240–241.; murrhina – itt inkább egy achátfajtáról lehet szó, mely Indiában is található, s nem azonos a 29. jegyzetben említettel; lykion – több növény ismert ezen a néven. Létezik egy borbolyafajta, ami a Himálaja vidékén honos, gyökerét sárga festőanyagként használták, szárát, gyümölcsét és gyökerének kergét pedig vérzéscsillapító szerként. V.ö. Warmington 205–206. Casson viszont az ókori gyógyszerészet szakértőjének, John Scarborough-nak a javaslatát tartja valószínűbbnek, mely szerint itt az ugyancsak gyógyszer alapanyagul szolgáló acacia catechuról van szó. V.ö. Casson 1989. 192–193.

⁴⁴ hosszú bors – piper longum – élő növény, ami Indiában többfelé is terem: Kelet-Assamban, a Khasia-hegyekben, Bengálban, Bombaytól délre és nyugatra, valamint Nepálban. A szanszkrit „pip-pali” tulajdonképpen ezt a növényt jelölte, és csak később használták ezt a szót rokonsága alapján a fekete borsra. A termést zöld állapotban szedték le, gyökerével együtt napon szárították, s mindkét részt gyógyszerként használták. A rómaiak főleg gyógyhatása miatt értékelték, s az ára is sokkal magasabb volt a fekete borsénál. V.ö. Warmington 232–234.

⁴⁵ Dachinabadés – szanszkrit: daksinapatha, prákrit: dakkinabadha – „a dél felé vezető út” – a modern Dekkan.

elefántok, hatalmas kígyók, hiénák és igen sokféle majom; s egészen a Gangeszig sokféle és nagyszámú nép lakja.

51. Dachinabadás vidékének kereskedő helyei közül kettő különösen kiemelkedik: Paithana,⁴⁶ ami Barygazától déli irányban húsz napi útra van, s ettől kelet felé, újabb tíz napi útra, az igen nagy város, Tagara.⁴⁷ Ezekről a helyekről szekereken, hatalmas, úttalan vidékeken keresztül hozzák az árut Barygazába: Paithanából nagy mennyiségű onixot, Tagarából pedig sok közönséges ruhaneműt, mindenféle, finom, pamut és molochinon ruhaféléket, ezenkívül számos helybeli, a tenger melléki részekről való árucikket. Az egész hajójút Limyrikéig hétezer stadionnyi, de a legtöbb esetben ennél tovább hajóznak a Partig.⁴⁸

52. A helybeli kereskedőhelyek sorban a következők: Akabaru, Suppara és Kalliena város,⁴⁹ az utóbbi az idősebbik Saraganos idején törvényekkel szabályozott kereskedőhely lett,⁵⁰ de miután a Sandanés uralma alá került, attól kezdve tiltottá vált (t. i. a kereskedés, ford.), s ha görög hajók véletlenül mégis ezekre a helyekre vetődnek, őrizet alatt Barygazába vezetik őket.⁵¹

53. Kalliena után más helybeli kereskedőhelyek vannak: Sémylla, Mandagora, Palaipatmai, Melizeigara, Byzantion, Toparon és Tyrannosboas.⁵² Azután pedig a Sésekreicnainak nevezett szigetek, illetve az Aigidioi és a Kaineitoinak nevezett szigetek az ún. Felsősziget mentén; ezeken a helyeken kalózkodnak, s utána következik az ún. Fehérsziget.⁵³ Ezután Naura és Tyndis, majd pedig Limyriké első piachelyei következnek, utánuk pedig Musiris és Nelkynda, amelyek ma is igen élénk forgalmú városok.

54. Tyndis, a híres tengerparti falu, Képrobotos királyságában van,⁵⁴ Musiris is ehhez a királysághoz tartozik, és gazdagságát az Ariakéból ide érkező, valamint a görög hajóknak köszönheti. Folyam mentén terül el, Tyndistól tengeri és folyami úton egyaránt ötszáz

⁴⁶ Paithana – a modern Paithan a Godavari folyó mentén, a Dekkan egyik legrégebbi városa, királyi székhely.

⁴⁷ Tagara – a modern Ter (Thair) Paithantól délkeletre.

⁴⁸ a Part – Casson a Ceylon és India közti partszakasz északi részén levő Palk-öböllel azonosítja. V.ö. Casson 1989. 214.

⁴⁹ Akabaru – azonosítatlan helység. Suppara – a modern Sopara, Bombaytól északra. Kalliena – a modern Kalyana, a Bombayi-öböl keleti partján.

⁵⁰ Saraganos – valószínűleg azonos az andhra királyi család nevével: Satakarni. Az itt említett király Arista Satakarni lehet, aki a Kr. u. I. században uralkodott.

⁵¹ Sandanes – egy Saka főnököt jelölhet. A szöveg értelmezéséről sok vita folyt. Meggyőzőnek látszik Casson megállapítása, mely szerint a sakák és az andhrák viszályáról van itt szó, akik a Kr. u. I. században Dekkan két meghatározó erejét jelentették. A sakák a Barygazába igyekvő hajókat őrsgükkkel védelmezték az esetleges andhra támadásoktól. Bővebben ld. Casson: *Sakas versus Andhras in the Periplus Maris Erythraei*. Journal of the Economic and Social History of the Orient. Vol. XXVI, Part II. 1983, 164–177. illetve Casson 1989. 215.

⁵² Semylla – a modern Chaul, Bombaytól délre, Mandagora = Bankot, Palaipatmai = Dabhol, Melizeigara = Jaigarh, Byzantion = Vijayadurg, Toparon és Tyrannosboas névalakja bizonytalan, mert a szöveg romlott, így azonosíthatatlan helyek.

⁵³ Sésekreicnai-szigetek – a modern Vengurla-szigetek, Aigidioi-szigetek = talán Goa, Kaineitoin-szigetek = Oyster-szirt, Fehér-sziget = Netrani, ismertebb, angol néven Pigeon-sziget. Naura = Mangalore, Tyndis = Ponnani, Limyriké – a modern Tamil Nadu szövetségi állam nyugati szegélye, Musiris = Cranganore, Nelkynda valószínűleg a modern Niranom.

⁵⁴ Képrobotos – tamil király; a terület neve szanszkritul Kerala, tamilul Chera.

stadionnyira, a folyó torkolatától pedig húsz stadionnyira.⁵⁵ Nelkynda pedig folyón vagy tengeren egyaránt közel, ötszáz stadionnyira van Musiristől, de más királysághoz tartozik, Pandionéhoz; ez is folyóparton terül el, a tengertől körülbelül százhusz stadionnyira.⁵⁶

55. Közvetlenül a folyó torkolatánál fekszik egy másik falu: Bakaré.⁵⁷ A Nelkyndából jövő hajók ide ereszkednek le, mielőtt kifutnának a nyílt tengerre. A tengeren horgonyoznak le, hogy felvegyék rakományukat, mert a folyó tele van zátonyokkal, a csatornák pedig sekélyek. Mindkét kereskedőhely királya a szárazföld belsejében lakik. A tenger felől ezekre a helyekre érkezőknek a szárazföld közelségét itt is a kigyókkal való találkozás jelzi, ezek is fekete színűek de rövidebbek, és sárkányszerű fejük van, a szemük pedig vöröses.

56. Ezekre a kereskedőhelyekre telerakott hajók közlekednek a bors és a malabathron nagy tömege és mennyisége miatt,⁵⁸ ide viszont behozható főképp igen sok pénz, topáz, egy kevés egyszerű ruhanemű, tarka szövetek, antimónpor, korall, nyers üveg, réz, ón, ólom, nem sok bor, annyi, amennyi Barygazaba érkezik, vörös és sárga arzénsulphid, és annyi gabona, amennyi a hajók legénységének elegendő, mivel a kereskedők ott ezzel nem foglalkoznak. Exportálnak viszont borsot, ami nagy mennyiségben csupán egyetlen helyen terem a kereskedőhelyek közelében, az í.n. Kottanarikében.⁵⁹ Exportálnak még ezenkívül elég sok és kiváló igazgyöngyöt, elefántcsontot, kínai selem ruhaneműt, gangeszi nárdust és malabathront, amit a szárazföld belsejéből hoznak ide, és mindenféle átlátszó követ, gyémántot, zafírt, teknőcpáncélt, mely részint a Chrysé szigetről való,⁶⁰ részint olyanokat, amelyeket a Limyriké előtt levő szigetekeken fogtak meg. Azok számára, akik Egyiptomból errefelé hajóznak, az indulás legmegfelelőbb ideje a július hónap tájéka, ami az Epiphinek felel meg.

57. A Kanéból és Eudaimón Arabiából kiinduló, imént leírt egész hajóutat a korábbi hajósok kisebb hajókon s az öböl mentén haladva tették meg. Hippalos, a kormányos volt az első, aki feltárta a kereskedőhelyek elhelyezkedését és a tenger természetét.⁶¹ Rájött a tengert

⁵⁵ A folyó a Periyar.

⁵⁶ Pandion – a híres Pandion királyság India legdélibb részén, Augustus császárhoz is érkeztek követek Pandionból, mint erről Strabón is beszámol. (XV. 686.) A három legrégebbi tamil állam egyike. A név maga nem személynév, hanem a terület és egyben uralkodójának örökletes címe. Ugyanilyen az 54. jegyzetben említett Képrobotos is.

⁵⁷ Bakaré – Pirakkad.

⁵⁸ malabathron – fahaját adó fák levelei (szanszkrit nevük: tamalapatra), a fák Északkelet-Indiában nőnek. A leveleket alapanyagul használták fel különböző, drága balszamokhoz. A Periplus itt nem közölt 65. fejezetében a levelekkel folytatott különös, szóltan cserekereskedelemtől is lehet olvasni.

⁵⁹ Kottanariké – a modern Kuttanadu.

⁶⁰ Chrysé – Ptolemaiosnál Chrysé Chersonnésos – az „Arany Fél-sziget” – s ott a mai Sumatrara vonatkozik, de egyesek Maláj-fél-szigetre is gondolnak.

⁶¹ Hippalos – tengerész, hajókormányos lehetett, valószínűleg a Kr. e. I. században élt, s felfedezte a görögök számára a rendszeresen fújó monszun szeleket, melyeknek titkát addig az arab és indiai hajósok, hogy kereskedelmi monopóliumukat megőrizhessék, féltékenyen őrizték. A szél iránya féltékenyül változik az Arab-tengeren: októbertől májusig északkeletről fúj, s ez egy nyugodt és csendes időszak, júniustól szeptemberig pedig délnyugatról, ami viszont szinte végig heves és viharos időszak. A kétféle széljárást kihasználva biztonságosan el lehetett jutni átszelve a tengert Afrikából vagy Arabiából az indiai kikötőig. A görögök Hippalos felfedezése előtt csak a mai Adenig merészkedtek, ott áruikat átvették az arab vagy indiai kereskedők. Ettől kezdve

átszelő hajózás lehetőségére, mert ezen a vidéken, azokat a szeleket, amelyeket mi „etésiai”-nak hívunk, s az évszaknak megfelelően az óceán felől támadnak fel, és az Indiai tengeren délnyugatról fújnak, arról a férfiről nevezték el, aki először fedezte fel az áthajózás lehetőségét. Ennek következtében mind a mai napig némelyek egyenesen Kanéból, mások a Fűszertermő partokról indulnak hajóikkal, azok pedig, akik Limyriké felé tartanak, az út legnagyobb részén a széliránynak megfelelően elfordítják vitorlájukat, s azoknak, akik Barygazaba, illetve Scythiaba indulnak, a hajózás nem tart tovább három napnál, és a további utat ugyanezen irányhoz tartva magukat, a parttól távol, meglehetősen messze a szárazföldtől, az előbb említett öblön átkelve teszik meg.(?)

58. Bakarén túl van az í.n. Vörös Hegy,⁶² és egy másik vidék terül el mellette ... déli irányban, amit Tengerpartnak neveznek. Az első hely Balita,⁶³ melynek jó kikötője van, s a település a tenger partján fekszik. Ezen túl egy másik hely is van, az un. Komar,⁶⁴ ahol egy erőd (?) és kikötő van; ide jönnek azok, akik életük hátralevő részét szentként akarják leélni nőtlenységben, és tisztára mossák magukat. Ugyanezt megteszik a nők is. Azt is mesélik, hogy néha még az istennő is itt időzik, s ő is lemosa magát.

A Periplus szerzője ezután India keleti partja mentén vezet végig, de sokkal szűkszavúbban, ami azt valószínűsíti, hogy már nem személyes tapasztalatból írta le a Bengáli-öböl sorjázó kikötőket, hanem mások elmondása alapján. Az Egyiptom felől érkező hajók minden valószínűség szerint az indiai kontinens déli csücskéig mentek csak el, a Comorin-fokig, s nem hajóztak be a kontinens és Ceylon közti tengerszorosba sem. A Bengálig hátralevő utat már a helyi hajósok végezték a part mentén navigálva kisebb méretű hajóikkal.

Nem is lenne igazi görög a szerző, ha nem tekintene még messzebbre, s nem érdekelne az akkor ismert világ legtávolabbi pontjai. Végezetül egy rövid részt idézünk a mű végéről, ahol a Gangesz deltájára, Hátsó-Indiára és a távoli Kínára vonatkozó ismereteit közli.

63. Ezután kelet felé hajózva úgy, hogy az óceán jobb kézre esik, a hátralevő szárazföldi rész pedig balra, feltűnik a Gangés, közelében pedig, kelet felé nyúlva a szárazföld legtávolabbi része, Chrysé.⁶⁵ Ennek közelében van az a folyó, amelyet Gangésznak hívnak, s India legnagyobb folyója. Eredete és torkolata olyan mint a Nílusé. A folyó mentén van egy vele azonos nevű kereskedőhely, Gangés, ezen keresztül szállítják a malabathront, a gangeszi nárdust, az igazgyöngyöt és a legfinomabb pamut ruhaneműt, amit gangeszinak neveznek. Azt is mondják, hogy ezen a vidéken aranybányák is vannak, az

viszont elmentek egészen India déli csücskéig. E fejezet szöveghiányos és meglehetősen problematikus. Értelmezési lehetőségéről ld. Casson: *The sea route to India: Periplus Maris Erythraei* 57. *Classical Quarterly*. 34. 1984, 473–479.

⁶² Vörös Hegy – valószínűleg Varkallai, Trivandrumtól északra.

⁶³ Balita – Vilinjam.

⁶⁴ Komar – a modern Comorin-fok. Szanszkrit neve Kumari, tamil: Komar, jelentésük: fiatal lány, utalás Durga illetve Parvati istennőre, Siva hitvesére.

⁶⁵ Chrysé – nem azonos a 60. jegyzetben leírttal, itt az „Arany Sziget” – és Hátsó-Indiára, pontosabban Burmára utal.

aranyépézt pedig kaltisnak hívják.⁶⁶ A folyó közelében, az óceánban van egy sziget, a lakott világ keleti részének legtávolabbi pontja, ami pontosan a felkelő nap alatt fekszik, s Chrysének hívják, s itt található az egész erythreai tengermellékről a legkiválóbb minőségű teknoöcpáncél.

64. E terület után, egészen fönn északon, a messzeségben, ott ahol a tenger végetér, van egy igen nagy szárazföldi város, melyet Thinanak hívnak.⁶⁷ Innen szállítják a nyerselymet, selyemfonalat és selyem ruhákat szárazföldi úton Baktrián át Barygazaba és a Gangesen Limyrikébe. Nem könnyű eljutni ebbe a bizonyos Thinába, és onnan is csak ritkán és kevés ember érkezik. Maga a hely pedig a Kis Medve csillagzat alatt fekszik, és azt is mondják, hogy határos a Pontus és a Kaspi-tenger azon részeivel, melyek visszafelé kanyarodnak, közel ahhoz, ahol ez utóbbi (t.i. a Kaspi-tenger) a vele párhuzamosan fekvő Maeotis-tóval az óceánba torkollik.

(...)

66. Az ezen túl levő területek a rendkívül erős viharok, az igen kemény fagy, az áthatolhatatlan terek,⁶⁸ azonkívül valamiféle isteni erő következtében még nincsenek felfedezve.

Fordította, bevezette, az összekötő szövegeket
és a jegyzeteket írta W. Salgó Ágnes

⁶⁶ aranybányák – a mai Calcuttától nyugatra, Chota Nagpur vidékén voltak nagyobb aranylelőhelyek, igaz nem bányák, mert a folyók és patakok hordalékából gyűjtötték az aranyat.

⁶⁷ Thina – Kína. Városnévként pedig Hienyang, a későbbi Si-gnan-fu-val lehet azonos, mely város a Vej folyó partján van, a Huang-ho (Sárga-folyó) torkolatától keletre. A szerző téves földrajzi ismeretei Ázsia e területéről a korabeli geográfusok elképzelését tükrözik.

⁶⁸ Az áthatolhatatlan terek valószínűleg utalás a Himálaja vonulatára.